

«Incisions» i altres mots tallants

ANTONI LLULL MARTÍ

El verb llatí *caedere*, ‘tallar’, ha produït diversos mots en la nostra llengua i en moltes altres de les europees, normalment cultismes, a partir de la seva arrel *cis*, que apareix en el participi *cisus* ‘tallat’. Per exemple, *incisió* ‘tall efectuat en’, tecnicisme molt usat en cirurgia. I un llenguatge incisiu és aquell que penetra en la ment del qui escolta com a través d’un tall. També es veu aquesta arrel en el mot *incís*, que vol dir ‘aficat a través d’un tall’, i s’usa referit al tall fet en un discurs per aficar-hi alguna explicació o concepte.

En molts altres termes l’arrel *cis* en l’accepció de ‘tall’ no hi és tan aparent com en els que hem vist fins ara, però si ens hi fixam la hi notarem perfectament. *Concisió* expressa la idea de

tallar tot el que sobra o no és essencial en un discurs; *precisió*, la de tallar en el punt exacte; la *circumcisió*, la de tallar al voltant; la *decisió*, la de tallar tot el que no és necessari per veure clar un assumpte. De la mateixa procedència són, naturalment, *concís*, *decidir*, *precisar*, *precisament*, *circumcidat*, *circumcís*, etc.

Un mot germà d’aqueixos que ha resultat polèmic en la nostra llengua és *precís*, agafat del llatí *praecisus*, que significava ‘tallat, retallat’, i també ‘abreujat’, sobretot en la locució, *esser precís*, que en castellà significa ‘esser necessari’, però que en la nostra llengua, parlant com cal, vol dir que ‘té precisió’, i *precís* és ‘exactament determinat, no equívoc’. Segons els puristes, dir *és precís* per ‘és necessari’ o

‘cal’ és, en bon català, inadmissible, i l’eminentíssim lingüista Joan Coromines, en el seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, tom III, p. 39, retreia als redactors del *Diccionari català-valencià-balear* la seva tolerància amb aquest castellanisme, que, amb tot, havia estat utilitzat per Mn. Alcover en les *Rondaies*, en distintes ocasions. És millor, per tant, que eviteu aquesta expressió, però si per descuit la usau, tampoc no fareu un pecat gaire gros, i crec que mossèn Alcover us n’absoldria amb una penitència ben petita. ♦

Publicat en el llibre *Prenint el demble a les paraules*, d’Antoni Lluïa Martí (Edicions Documenta Balear, Palma 2009, p. 184)

L’estaca, l’etiqueta i els tiquets

D’un antic mot germànic que lleugerament transformat es troba en diferents llengües germàniques actuals (*stake* en anglès, *stock* en alemany i en suec, *staak* en neerlandès) sortiren el mot català i castellà *estaca*, i d’un derivat del mot germànic esmentat el verb anglès *stick* ‘aferrar, penjar’ (en principi a una estaca) i el neerlandès *sticken*, que entrà en el francès amb la forma *estiquier*. En l’evolució fonètica del francès, les esses que seguien una vocal i anaven precedides d’una consonant deixaren de pronunciar-se, però generalment continua marcant-se, en l’escriptura, la desaparició de la essa mitjançant un accent circumflex damunt la vocal que la precedia. Es pot veure en els mots *hôtel* (de *hostel* ‘hotel’), *tôt* (de *tost* ‘tost, aviat’), etc. Idò bé, de *estiquier* (pronunciat *etiquié*) es féu *étiquette* per a designar un rètol de cartró que es penjava a les bos-

ses o saquets en els quals es guardaven els protocols i altres documents o a una paret o porta per a donar instruccions al personal de servei, o recordar-li alguna cosa.

Durant el regnat de l’emperador Carles V es començà a parlar de *étiquette* referint-se al protocol escrit en el qual s’ordenaven les normes de polidesa i comportament dels cortesans. El nom tingué èxit i aviat fou adoptat per altres corts i adaptat a diverses llengües, entre elles les altres romàniques de la Península Ibèrica, amb la forma *etiqueta*. I d’una manera semblant, *etichetta* en la italiana, *etiket* en l’alemanya i la sueca, *eticheta* en la romana, *etikéta* en serbi, etc.

També s’utilitzà el francès *étiquette* i les variants de forma sortides en altres llengües per a designar un retolet penjat o aferrat a diversos objectes per a classificar-los o indi-

car-ne el preu. Amb això, els anglesos inventaren un mot nou, relacionat amb aqueix, *ticket*, que es donà a un bitlletet o nota que amb el temps arribaria a tenir moltíssima utilitat, com servir per a acreditar el dret a passar per un determinat lloc, entrar a veure un espectacle, rebut d’una caixa registradora, etc., etc. Aquest mot ja ha estat adaptat a la nostra llengua amb la forma *tiquet*, però en moltes altres l’usen talment com és escrit en anglès, com ocorre en italià i en francès. Dos usos curiosos del mot *ticket* són l’anglès per ‘multa’, i l’italià per la part del preu que han de pagar els usuaris de la seguretat social per algunes especialitats farmacèutiques. ♦

Publicat en el llibre *Prenint el demble a les paraules*, d’Antoni Lluïa Martí (Edicions Documenta Balear, Palma 2009, p. 188)